

Slutrapport

1. Besöksutveckling i Fryksås, journalnummer 2009-5695

Stödmottagare
Fryksås fäbodlag
Gunilla Frelin
Fryksås 130
794 98 Orsa

2. Frågor besvara av Maria Borén, Fryksås fäbodlags intresseförening, Fryksås 148, 794 98 Orsa, tfn 0250-46015

3. Sammanfattning av projektet

Bakgrund

Fryksås fäbodlar är en av landets största och mest intressanta fäbodställen. Historiskt har det haft stor ekonomisk betydelse inom jordbruket. Från slutet av 1800-talet hittade turisterna hit. Övergången mellan det gamla jordbrukssamhället och ”den nya tiden” skapade en spännande blandning av gammalt och nytt. Orsas moderna turism har sin vagg i Fryksås och än idag sjuder det av entreprenörsanda i den gamla fäboden.

Hittills har det dock saknats en samlad dokumentation om platsen och människorna som skapat den. Den bristen är nu åtgärdad. Dokumentationen finns samlad i bokform och materialet – inklusive material som tillkommit efter projektperioden – kommer att bevaras i ett digitaliserat Fryksåsarkiv.

Boken om Fryksås som är det mest påtagliga resultatet av projektet blir något av ett standardverk för alla som är intresserade av platsen, inte minst ur turistiskt hänseende. Kunskap om en plats historia skapar en speciell känsla, ja kanske till och med ödmjukhet, som bidrar till en utveckling med känsla för sammanhang och ursprung – och ändå med blicken lyft och riktad mot framtiden. Fryksås olika faser, samexistensen mellan människor med rötterna i de olika utvecklingsfaserna, är ett unikt och tydligt exempel på vad detta förhållningssätt kan åstadkomma. Idag är Fryksås ett självklart turistmål och en oas för många.

4. Stommen av projektgruppen var den bokgrupp inom fäbodlaget som arbetat med dokumentation av Fryksås. Gruppen bestod av Maria Borén, som också är projektledare, född uppvuxen och bofast i Fryksås. I gruppen deltog även Anna Andersson från Bonäs och Siv Olmats. Bonäs, båda ättlingar till det gamla fäbodfolket. Ulla Borén som tillsammans med Maria och tidigare maken Putte driver Fryksås fäbodpensionat. Ulla är initiativtagare till insamlandet. Vidare ingick Torvald Sundholm, Mora, fritidsboende i Fryksås liksom Anders Diös. Med andra ord var den sammansatt av människor vars ingång till Fryksås representerade platsens unika historia.

Till gruppen knöts informatören, journalisten och författaren Janne Bäckman som tidigare arbetat med populärvetenskapliga böcker.

Projektet stöttades helhjärtat och entusiastiskt av hela fäbodlaget. Orsa kommun ställde upp med bildmaterial från sitt rika bildarkiv. Även kulturförvaltningen i Mora gav benäget bistånd. Företagen i

Fryksås ställde upp med spridning av böckerna och inte minst med stöd och råd på många olika sätt, liksom Orsa besparingsskog.

Man kan med fog säga att projektet stärkt sammanhållningen i Fryksås och öppnat ögonen för vikten av samarbete mellan alla intressenter för att föra utvecklingen framåt på ett för alla önskvärt sätt.

5. Projektet startade utifrån ett stort behov. Dokumentation och kunskapsspridning om Fryksås unika historia. Historielösheten hotade vissa historiska värden. I historiens ljus går man mer varsamt och eftertänksamt fram i utvecklingen. Men man går framåt!

6. Projektet riktade sig lika mycket till de fast- eller fritidsboende i Fryksås som tillfälliga besökare. För de med fastigheter i Fryksås handlar det om förståelse om platsens historiska betydelse och fantastiska värde. För besökare handlar det om att skapa ett intresse utöver naturupplevelsen och lugnet. För den gruppen handlar det mycket om att få dem att komma tillbaka och – den bästa marknadsföringen av alla – förmedla till alla som ännu inte hittat hit om vilken fantastisk plats och vilken fantastisk historia Fryksås har.

7. Projektet genomfördes under andra halvan av 2009 till årsskiftet 2010/11. Vi samlade material, både i text och bild, kategoriserade och sorterade, digitaliserade bilder mm. Så småningom sattes materialet i händerna på författaren att sammanställas i bokform. Av praktiska skäl kan inte allt komma med i boken, varför övrigt material sammanställdes för att ingå i Fryksåsarkivet.

Vår ursprungliga tidplan var för optimistisk, varför vi i augusti 2010 beviljades förlängning av projektet. När boken var färdig drabbades bokbinderiet av ett haveri vilket gjorde att vi fick skjuta upp utgivningen och även vid det andra boksläppstillfället gjorde vädrets makter att vi fick böcker i absolut sista minuten!

I övrigt har projektet flutit på bra. Möjligen gick det upp ganska sent för en del hur värdefullt en del av de bilder och det material som ligger hemma i gamla fotoalbum och annat i själva verket är! Men det material som fortfarande dyker upp kommer att samlas i arkivet, till gagn för framtida forskning.

8. Målet var att skapa en bok, ett standardverk om Fryksås och Fryksås fascinerande utveckling, för att öka kunskapen om platsen för att gynna framtida utveckling. Det målet måste anses som uppnått. Boken innehåller en hel del tidigare opublicerat historiskt material. Den innehåller också den turistiska historien i Fryksås, vilket bidrar till förståelsen för den roll entreprenörskapet idag har.

Boken har definitivt bidragit till den vi-känsla som är så viktig för Fryksås fortsatta utveckling.

9. Det är ännu för tidigt – om ens någonsin möjligt – att direkt mäta projektets effekt i termer som bevarade och nya arbetstillfällen. Däremot är projektet en viktig pusselbit för att skapa förutsättningar för en utveckling i den riktningen.

En ny produkt är givetvis Boken om Fryksås och en ny tjänst, till lika mötesplats, är det blivande arkivet .

10. Boken är uppmärksammas i media, såväl radio som i press. Den har spridits till samtliga fastighetsägare inom Fryksås och till viktigare institutioner i kommunen.

Projektet är av intresse för alla som sysslar med destinationsmarknadsföring. Boken och allt övrigt insamlat material står givetvis till allmänhetens förfogande. Materialet är av extra intresse för dem som sysslar med landsbygdsutveckling.

11. Våra faktiska kostnader är kronor 176 129 och är något högre än beviljad kostnad och mellanskillnaden finansieras av projektägaren. Kostnaderna är enligt följande;

Konsultkostnad författaren	30 000
Administration, bokföring, ekonomi	17 390
Tryckning av böcker 1518 st	84 095
Förtäring vid möten, kaffe, smörgås bordsdryck	8 640
Lättare måltid vid berättarkväll	1 456
Boksläpp, marknadsföring	17 218
Dator, skrivare för framtida dokumentation	12 138
Reseräkningar	5 240

12. Det är oerhört viktigt för all form av utveckling av besöksnäring, att känna till platsens historiska bakgrund. Det är ett ovärderligt stöd för att utveckla en verksamhet i rätt riktning, göra rätt saker baserade på de unika förutsättningarna för just det besöksmålet. Det som går att göra i Fryksås går förmodligen inte att göra på så många andra ställen. Men metoden att ta reda på vilken grund och tradition som är stark och som kan utvecklas, den är gångbar i många sammanhang.

Det självskrivna mervärdet av projektet är just kunskapen om Fryksås unika historia och förutsättningar. Ett ytterligare mervärde är den känsla av stolthet över att få figurera i sammanhanget som finns bland Fryksåsborna, oavsett om man är fritidsboende eller bofast.

De rekommendationer vi skulle vilja ge andra som står inför ett sådant här projekt är: Involvera många. Det bidrar till sammanhållningen på platsen man beskriver.

Var tålmodig. Räkna med att tidplaner spricker. Ett sådant här projekt kan svälla hur mycket som helst.

Av ovanstående anledning är ett viktigt råd: Sätt ner foten. Bestäm er för när ni är färdiga. Annars kommer ni att lägga till "lite till" i all oändlighet, utan att komma i mål.

I och med det kan det låta motsägelsefullt att säga: Kom inte i mål! Fortsätt. Att projektet är slut innebär inte att det inte finns mer att göra. I vårt specifika fall har vi lagt en stark och viktig grund för att fortsätta arbetet på andra sätt. Arkivet ska färdigställas. Vi kommer att göra insatser för att bevara och iordningsställa de gamla fäbodkällorna. Vi kommer att hålla bildmaterialet levande genom att ge ut en årlig almanacka. Ett projekt som detta är att betrakta som stenen som slängs i sjön. Den som skapar alla ringarna som kan spridas i all oändlighet.

En sista rekommendation skulle kunna vara: Ha inte en plan. Ha flera som ni kan hoppa emellan. Verkligheten följer sällan raka linjer. Ett bokbinderi kan haverera. Det kan bli oväder. Låt det inte stoppa er. Byt bara plan. För bra projekt behöver genomföras, även om de inte alltid följer den väg man trodde låg utstakad från början.